

מקורות לשיעור: אדמיניסטרציה רוחנית במגילת אסתר

א. האחשתרנים בני הרמכים

1. בבלי מגילה יח, א

והלועז ששמע אשורית יצא וכו'. והא לא ידע מאי קאמרי? מידי דהוה אנשים ועמי הארץ. מתקיף לה רבינא: אטו אנן האחשתרנים בני הרמכים מי ידעינן? אלא מצות קריאה ופרסומי ניסא, הכא נמי מצות קריאה ופרסומי ניסא.

ב. רואי פני המלך היושבים ראשונה במלכות

2. בבלי מגילה כג, א

[משנה: ... בשני וחמישי בשבת במנחה קורין שלשה... ביום טוב חמשה ... בשבת שבעה.]
הני שלשה חמשה ושבעה כנגד מי?

פליגי בה ... חד אמר כנגד ברכת כהנים, וחד אמר כנגד: שלשה שומרי הסף, חמשה מרואי פני המלך, שבעה רואי פני המלך.
תני רב יוסף: שלשה חמשה ושבעה, שלשה שומרי הסף, חמשה מרואי פני המלך, שבעה רואי פני המלך.¹

3. רש"י מסכת מגילה דף כג עמוד א

ברכת כהנים - שלשה תיבות בפסוק ראשון, וחמשה בפסוק שני, ושבעה בפסוק שלישי.
חמשה מרואי פני המלך ושבעה רואי פני המלך - שבעה הם, כדכתיב שבעת שרי פרס ומדי, ומהם יש חמשה חשובים, כדכתיב בסוף מלכים, שלשה שומרי הסף בסוף ספר מלכים, וכנגדן תיקנו אלו מעין דבר מלכות.

4. תוספות מסכת מגילה דף כג עמוד א

שבעה רואי פני המלך - פירש הקונטרס דאחשורוש. וקשיא לומר שתקנו חכמים כנגד ענינו של אותו רשע. לכך פירש ר"ת אותן הכתובים בספר ירמיה² (נב) ובמלכים (ב כה) כתיב ה'³ ובירושלמי מפרש שהשנים שלא הוזכרו במלכים הם סופרי הדיונים.

5. חידושי הרשב"א מסכת מגילה דף כג עמוד א

אבל במקצת פרש"י ז"ל ראיתי שכתב ירושלמי יבא גה"ז ויבטל גה"ז ואם כדברי הירושלמי אדרבה היינו חמשה ושבעה של מלכי האומות.

6. חידושי הריטב"א מסכת מגילה דף כג עמוד א

אבל בירושלמי נראה כפי' של רש"י ז"ל שאמר יבא גה"ז ויבטל גה"ז וכן במקצת פי' רבינו ז"ל, והנכון דלאו כנגד מנויים אלו תקנום אלא כנגד אותם שכנגדם במרום דמלכותא דרקינא כעין מלכותא דארעא וזה האמת.

7. תוספות הרא"ש מסכת מגילה דף כג עמוד א

ז' מרואי פני המלך. פירש רש"י מרואי פני אחשורוש, ואינו מחוור שהרי מקדמי הכא קריאת התורה למלכות אחשורוש, לכך נראה לר"ת דהיינו ז' רואי פני המלך דירמיה וסוף מלכים.

ג. שבעה סריסים ושבע נערות

8. זוהר פרשת מקץ דף קצד עמוד א

והנה מן היאור עולות שבע פרות יפות מראה ובריאות בשר ותרעינה באחו, והנה מן היאור, דהא מנהר דא אתברכאן כל אינון דרגין דלתתא בגין דההוא נהר דנגיד ונפיק איהו אשקי וזן לכלא ויוסף איהו נהר לאתברכא כל ארעא דמצרים בגיניה, ות"ח ההוא נהר שבע דרגין אתשקיין ואתברכין מניה ואלין אינון יפות מראה ובריאות בשר, ותרעינה באחו בחבורא באחוותא דלא אשתכח בהו פרודא וכלהו לשבכא קיימין דהא כל הני דרגין שבע דקאמרן רזא איהו כמה דאת אמר (אסתר ב') ואת שבע הנערות הראויות לתת לה מבית המלך וגו', ועל דא שבע פרות יפות מראה. ולקבל דא כתיב שבעת הסריסים המשרתים את פני המלך וגו', רבי יצחק אמר שבע פרות הטובות דרגין אינון עלאין על אחרנין, ושבע הפרות הרעות דרגין אחרנין דלתתא, אלין מסטרא דקדושה ואלין מסטרא דמסאבא.

ד. ויאמר המלך לחכמים

9. ירושלמי (ונציה) סנהדרין א', א'. יח ע"א

אמר ר' יוחנן לעולם אין הקדוש ברוך הוא עושה בעולמו דבר עד שנמלך בבית דין שלמעלן מה טעם ואמת הדבר וצבא גדול אימתי חותמו של הקדוש ברוך הוא אמת בשעה שנמלך בבית דין שלמעלן

10. אסתר רבה פרשה א ט"ו

ושבעה אנשים מראי פני המלך אשר נמצאו בעיר ואת ספר שר הצבא המצבא את עם הארץ וששים איש מעם הארץ הנמצאים בתוך העיר:

³ מל"ב כה יח - יט

ויקח רב טבחים את שריה פהן הראש ואת צפניהו פהן משנה ואת שלשת שמרי הסף: ומן העיר לקח סריס אחד אשר הוא פקיד על אנשי המלחמה ו**חמשה אנשים** מראי פני המלך אשר נמצאו בעיר ואת הספר שר הצבא המצבא את עם הארץ וששים איש מעם הארץ הנמצאים בעיר:

¹ וכן הוא בסנהדרין י' ע"ב על המשנה: דיני ממונות בשלושה... עיבור החדש בשלושה עיבור השנה בשלושה דברי רבי מאיר. רבן שמעון בן גמליאל אומר בשלושה מתחילין ובחמשה נושאים ונותנים וגומרין בשבעה

² ירמיהו נב כד-כה
ויקח רב טבחים את שריה פהן הראש ואת צפניהו פהן משנה ואת שלשת שמרי הסף: ומן העיר לקח סריס אחד אשר היה פקיד על אנשי המלחמה

ו. והקרוב אליו כרשנא שתר

14. ר' צדוק הכהן מלובלין - מחשבות חרוץ אות יז

אבל המלך סתם הוא מלך מלכי המלכים דעל כן דרשו חז"ל והקרוב אליו וגו' על קרבנות (מגילה י"ב ב), והשמות הם מליצות על ישראל כי כל אלה שמות מליצים שלמעלה, ואף על פי שאין מקרא יוצא מידי פשוטו, מכל מקום כפי מה שהיה המשפט במלכותא דרקייע כך נעשה דוגמתו במלכותא דארעא, וכל המשפט דרקייע היה בענין הצלת ישראל מגזירת המן שהיה רק על ידי הריגת ושתי:

ז. הגי', הגא', שעשגז

15. אסתר רבה פרשה ה

אל יד הגא סריס המלך שומר הנשים, מחויי היה והיה ממונה על הבתולות ודכוותיה אל יד שעשגז סריס המלך שומר הפלגשים שחוף היה והיה ממונה על הנשים.

16. שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק ד סימן כט

והא אף מלכי אוה"ע מפורש במגילת אסתר שהמשרות ממש להמלכה ולכל נשי המלך היו נשים ולא אנשים אפילו סריסים ורק השומר הראשי שאינו משרת ומשמש את הנשים ממש אלא שהוא הממונה לשומרן שלא יארע להן שום דבר רע ושממונו יתבעו הנשים כל צרכן היו אינשי והם היו סריסים כדהיו הגא ושעשגז אצל אחשורוש סריסים מפני שהגא היה שומר הנשים ושעשגז שומר הפילגשים, וכן היו מתנהגין בודאי כל מלכי פרס ומסתבר שכן היו מתנהגים כל מלכי אוה"ע

ח. לבוש מלכות

17. שם משמאל שמות פורים

יביאו לבוש אשר לבש בו המלך וסוס אשר רכב עליו המלך ואשר ניתן כתר מלכות בראשו ונתון הלבוש והסוס וגו' ואילו כתר מלכות לא כתיב, ואמרו ז"ל שהרגיש שעולה אף אחשורוש במה שהזכיר הכתר. יש לפרש דהנה פרט בכאן שלשה דברים כתר ולבוש וסוס, כתר לעומת השכל, לבוש לעומת הנפש שהן המדות שהשכל מתלבש בהן, וסוס הוא הגוף שנושא את הנפש ואת השכל. והנה בגוף ונפש יש למולידים חלק באדם, שצורת הגוף והמדות יש צד התדמות ביניהם, אבל בשכל האדם אין להמולידים שום צד התדמות [וכמו שהגיד כ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה בטעם ששלח אברהם ליקח זיווג ליצחק ממשפחתו אף שהיו עובדי ע"ז, היינו משום שע"ז היא חטא בשכל ואין זה עושה רושם בנולדים, וכבר הזכרנו זה] וכתיב (משלי ב') ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה, ע"כ לא הזכיר בעשי' שהוא ע"י איש משרי המלך הפרתמים אלא הלבוש והסוס:

א"ר שמואל בר אימי ארבעה דברים טובים היו באותו האיש, עשה שלש שנים בלא כתר ובלא כסא והמתין ארבע שנים עד שמצא אשה ההוגנת לו ולא היה עושה דבר עד שנמלך, א"ר פנחס וכל מי שהיה עושה בו טובה היה כותבה הה"ד וימצא כתוב אשר הגיד מרדכי וגו'.

ה. החכמים יודעי העתים

11. אור חדש למהר"ל על פרק א

(יג) ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים (אסתר א, יג) על דרך הפשט שהכל לפי הזמן כי לפעמים אף שאין הדין נותן הזמן גורם ולכן הביא לפני אותם שידעו אם היא חייבת מיתה וזהו יודעי העתים אם לפי הזמן הוא כן שצריך לגזור והם השיבו שהזמן בודאי גורם שצריך לעשותו גדר כי תאמרנה נשים שרי פרס ומדי וכו'.

ועוד נראה לומר כי פי' יודעי העתים היינו שהם יודעים מה שנעשה בכל זמן וזמן כמו זה שהוא חכם וגם יודע מה שנעשה כבר בכל עת ועת ראוי שיהיה דן על זה כי מאחר שיודעים כל הדברים אשר היו בכל הזמנים בודאי הם יודעים מה לעשות עתה ג"כ במעשה הזה כך יראה פירושו,

12. שלל דוד אסתר א (ר' דוד זינבהיים)

המפרשים האריכו בביאור הפסוקים. ואפשר לומר כי בענין הדינים יש שלשה חלקים, אחד מה שהוא הדין בעצמו והוא הדת האלוך, והשני מה שהוא דינא דמלכותא כל מדינה ומדינה לפי מנהגה וטבעה והוא דת, ועוד שלישית זה שאינה לא דת ולא דין רק שהוא לצורך שעה, כמו דקיימ"ל [סנהדרין מו, א] ב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה...

וזה שאמר ויאמר המלך לחכמים, היינו שהם חכמים בכל הדינים הן דינא דמלכותא והן מצד הדין הגמור. וגם דיבר עם יודעי העתים, דנהי דהחכמים בקיאים בדינים אולי אין יודעים מה שהוא צורך השעה ולדון ע"פ זה, ולכן שאל גם ליודעי העתים מה שהוא ראוי לדון ע"פ העת ההוא...

13. אור המאיר⁴ שמות מגילת אסתר ד"ה ויאמר המלך

ויאמר המלך לחכמים יודעי העתים כי כן דבר המלך לפני כל יודעי דת ודין (אסתר א, יג), ויש להבין למה בחר הכתוב לייחס לחכמים דייקא ליודעי העתים, מה משפט העתים לחכמים, ונראה בכאן מוסר השכל כי לא כל מי שרוצה ליטול את השם יבא ויטול, לכנות אליו שם חכם, כאשר ראו עיני ולא זר, עתה בדור הזה רבים הם עמי הארץ המדמים בנפשם שחכמים המה בעיניהם וחכמת מה להם, וידע נאמנה אפילו הוא גדול בתורה וגדול בחכמה, אם נעדר ממנו החכמה והמדע לקשור הבינה לפרטי העתים, לנהוג את עצמו בעבודת הבורא כפי העת והזמן שהוא יתברך נתראה ונתגלה את עצמו אל עם קרובו ישראל.

⁴ ר' זאב וולף מדיטומיר